

Sygn. akt III CSKP 3/21

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 22 stycznia 2021 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Paweł Grzegorzczak (przewodniczący)

SSN Anna Owczarek

SSN Katarzyna Tyczka-Rote (sprawozdawca)

w sprawie z powództwa T.M.

przeciwko Skarbowi Państwa - Ministrowi Finansów, Funduszy i Polityki
Regionalnej

o zapłatę,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej

w dniu 22 stycznia 2021 r.,

skargi kasacyjnej powoda

od wyroku Sądu Okręgowego w Krakowie

z dnia 15 lutego 2018 r., sygn. akt II Ca 1968/15,

I uchyla zaskarżony wyrok w punkcie 1., tj. w części odnoszącej się do powództwa o zapłatę kwoty 60 000 (sześćdziesiąt tysięcy zł) oraz w punkcie 4., tj. co do rozstrzygnięcia o kosztach postępowania odwoławczego i w tym zakresie przekazuje sprawę Sądowi Okręgowemu w Krakowie do ponownego rozpoznania i orzeczenia o kosztach postępowania kasacyjnego,

II oddala skargę kasacyjną w pozostałej części.

UZASADNIENIE

Powód T.M. wystąpił do wydziału karnego Sądu Okręgowego w Krakowie z wnioskiem z dnia 17 listopada 2008 r. o zadośćuczynienie i odszkodowanie w łącznej kwocie 25 000 zł za cierpienia i szkody, jakich doznał w wyniku represji o charakterze politycznym za działania na rzecz niepodległego bytu Państwa Polskiego, prowadzone przez niego w latach 1979-1980. Roszczenie obejmowało zadośćuczynienie za wielokrotne zatrzymania powoda oraz odszkodowanie za odebrane mu w toku przeszukań publikacje i rękopisy, które zostały uznane za dowody rzeczowe, a następnie objęte przypadkiem i zniszczone.

Sąd karny w postanowieniu z dnia 27 września 2011 r. stwierdził swoją niewłaściwość i przekazał sprawę w zakresie odszkodowania za zatrzymane dowody rzeczowe na drogę procesu cywilnego do Sądu Rejonowego dla Krakowa - Śródmieścia w Krakowie. Wyjaśnił - z powołaniem się na orzecznictwo - że do dochodzenia zwrotu mienia i przedmiotów objętych przypadkiem, bądź ich równowartości właściwe jest postępowanie cywilne.

W toku sporu przed Sądem Rejonowym powód określił ostatecznie swoje roszczenie na kwotę 75 000 zł, na którą składało się 15 000 zł z tytułu wartości utraconych książek, periodyków i pozostałych publikacji wyszczególnionych w protokołach przeszukania z dnia 23 kwietnia 1979 r. (RSD [...]) oraz 16 sierpnia 1980 r. (RSD [...]) oraz 60 000 zł z tytułu wartości skonfiskowanych przez Milicję Obywatelską i Służbę Bezpieczeństwa artykułów autorskich przygotowanych przez niego do publikacji w miesięczniku „[...]”, wydawanym przez Instytut Literacki w P.. Powód wywodził, że wskazane kwoty wynikają z ówczesnego wolnorynkowego kursu USD do złotych.

Pozwany Skarb Państwa, reprezentowany w postępowaniu pierwszoinstancyjnym przez różne jednostki organizacyjne, a ostatecznie przez Ministra Skarbu Państwa, wniósł o oddalenie powództwa.

Sąd Rejonowy dla Krakowa-Śródmieścia w Krakowie wyrokiem z dnia 12 czerwca 2015 r. uwzględnił powództwo w znikomej części - zasądził od pozwanego na rzecz powoda kwotę 2 000 zł, a pozostałe jego roszczenia oddalił.

Z poczynionych ustaleń faktycznych wynikało, że w 1982 r. powód był podejrzanym w sprawie karnej, w której zarzucono mu popełnienie przestępstwa z art. 271 § 1 k.k. w zw. z art. 273 § 2 k.k., polegającego na sporządzaniu, gromadzeniu i przechowywaniu oraz przenoszeniu w latach 1979-1980 w K. druków i publikacji zawierających fałszywe wiadomości, mogące wyrządzić poważną szkodę interesom PRL, celem ich późniejszego rozpowszechniania, a także na rozpowszechnianiu takich wiadomości za pomocą druku.

W dniach 23 kwietnia 1979 r. i 16 sierpnia 1980 r. Komenda Wojewódzka Milicji Obywatelskiej przeprowadziła u powoda przeszukania i zabrała mu - jako dowody rzeczowe - książki, czasopisma, periodyki, publikacje, broszury, ulotki, rękopisy i zapiski, których przepadek orzekł Sąd Rejonowy dla Krakowa - Śródmieścia w Krakowie postanowieniem z dnia 10 grudnia 1982 r.

Śledztwo przeciwko powodowi zostało ostatecznie umorzone postanowieniem Prokuratury Rejonowej Kraków - Śródmieście z dnia 20 stycznia 1995 r. wobec niestwierdzenia cech przestępstwa. Następnie Sąd Wojewódzki w Krakowie postanowieniem z dnia 18 marca 1998 r. wznowił postępowanie w sprawie orzeczenia przepadku dowodów rzeczowych i uchylił wydane w niej postanowienie z dnia 10 grudnia 1982 r. Ostatecznie sprawę tę zakończył Sąd Rejonowy dla Krakowa-Śródmieścia w Krakowie postanowieniem z dnia 21 maja 1998 r. umarzając postępowanie sądowe w przedmiocie orzeczenia przepadku dowodów rzeczowych z uwagi na umorzenie postępowania karnego przeciwko powodowi i cofnięcie przez prokuratora wniosku o orzeczenie przepadku tych dowodów. Do zwrotu zatrzymanych przedmiotów nie doszło, ponieważ zostały zniszczone. Ich aktualną wartość Sąd Rejonowy ustalił na podstawie opinii biegłego M.D. na kwotę 2 000 zł, dostrzegając sygnalizowaną przez biegłego trudność oszacowania nieistniejących już wydawnictw i prac powoda. Uznał jednak wycenę dokonaną przez biegłego za prawidłową, uwzględniającą dane pozyskane z rynku antykwarycznego, pomijając natomiast ich wartość emocjonalną, historyczną, czy

polityczną. Sąd Rejonowy nie podzielił zastrzeżeń powoda co do kwalifikacji biegłego i uznał, że biegły miał kompetencje do wydania opinii.

Jako podstawę rozstrzygnięcia sporu Sąd wskazał art. 8 ust. 1, art. 10 ust. 1 oraz 11 ust. 1 ustawy z dnia 23 lutego 1991 r. o uznaniu za nieważne orzeczeń wydanych wobec osób represjonowanych za działalność na rzecz niepodległego bytu Państwa Polskiego (jedn. tekst: Dz.U. z 2020 r., poz. 1820, dalej „u.u.n.o.”). Zwrócił uwagę na przewidziane w tych przepisach trzy rodzaje roszczeń: o odszkodowanie, o zadośćuczynienie oraz o zwrot mienia lub jego równowartości. Uznał, że droga procesu cywilnego, na której rozpatruje niniejszą sprawę, jest właściwa jedynie do dochodzenia przewidzianego w art. 10 ust. 1 u.u.n.o. zwrotu mienia i przedmiotów bądź ich równowartości, które to roszczenie nie ma charakteru odszkodowawczego. Roszczenia odszkodowawcze przewiduje art. 8 ustawy i powierza orzekanie o nim wydziałowi karnemu sądu okręgowego.

Rozstrzygając o roszczeniu powoda Sąd Rejonowy stwierdził, iż zwrot przedmiotów, o których przepadku niesłusznie orzeczono, nie jest możliwy, ponieważ uległy zniszczeniu, dlatego powodowi pozostała jedynie możliwość dochodzenia zwrotu ich równowartości, ustalonej przez Sąd według aktualnych cen rynkowych na kwotę 2 000 zł. Sąd wyjaśnił, że nie mógł uwzględnić wskazywanych przez powoda czynników natury historycznej oraz konsekwencji ograniczenia pracy zarobkowej powoda, gdyż ten rodzaj uszczerbku mogłyby zostać rozpatrzony wyłącznie w sprawie o zadośćuczynienie lub odszkodowanie.

Sąd Rejonowy nie podzielił zarzutów niewłaściwości miejscowej i przedawnienia roszczenia podnoszonych przez pozwanego. Zarzut niewłaściwości miejscowej uznał za spóźniony, natomiast zarzut przedawnienia ocenił jako nieuzasadniony, skoro bieg terminu przedawnienia rozpoczął się dopiero z dniem 18 listopada 2007 r., to jest z dniem wejścia w życie ustawy z dnia 19 września 2007 r. o zmianie ustawy o uznaniu za nieważne orzeczeń wydanych wobec osób represjonowanych za działalność na rzecz niepodległego bytu Państwa Polskiego (Dz.U. Nr 191, poz. 1372), w którym przyznano osobom poszkodowanym roszczenie o zwrot mienia (lub jego równowartości) stanowiącego przedmiot

przepadku. Wcześniej ustawa nie obejmowała okresu, w którym doszło do zdarzeń stanowiących podstawę faktyczną niniejszego sporu.

Wyrok Sądu Rejonowego powód zaskarżył w części oddalającej jego powództwo w pozostałym zakresie (tj. co do kwoty 73 000 zł). W apelacji zakwestionował zastosowanie wyceny utraconych książek według ceny sprzedaży a nie zakupu oraz nieuwzględnienie przy ustalaniu wartości artykułów jego autorstwa, że stanowiły one inne prawa majątkowe w rozumieniu art. 44 k.c. Powód podważał też kwalifikacje fachowe biegłego M.D..

Sąd Okręgowy w Krakowie wyrokiem z dnia 15 lutego 2018 r. uchylił wyrok Sądu pierwszej instancji w części oddalającej powództwo o zapłatę kwoty 60 000 zł tytułem odszkodowania i w tym zakresie odrzucił pozew. Zmienił też zaskarżony wyrok w dalszej części rozstrzygnięcia oddalającego powództwo, zasądzając dodatkowo od pozwanego Skarbu Państwa - na tym etapie postępowania reprezentowanego przez Ministra Finansów - na rzecz powoda kwotę 2 150 zł. W pozostałym zakresie oddalił apelację powoda.

Sąd Okręgowy wyjaśnił, że przyczyną odrzucenia pozwu w zakresie roszczenia o zapłatę kwoty 60 000 zł była tożsamość roszczenia z tytułu utracenia możliwości zarobkowania (utraconych honorariów), z roszczeniem osądzonym i oddalonym w sprawie rozpoznanej już przez Sąd Okręgowy w Krakowie w chwili zgłoszenia przez powoda tego żądania w niniejszym sporze. W związku z tym Sąd rozpoznający apelację jako podstawę prawną uchylecia zaskarżonego wyroku i odrzucenia pozwu wskazał art. 199 § 1 pkt 2 k.p.c., art. 379 pkt 3 k.p.c. i art. 386 § 3 k.p.c.

Wniosek o tożsamości roszczenia Sąd Okręgowy wysnuł analizując zarzut nieuwzględnienia przez Sąd Rejonowy „wartości praw osobistych o charakterze majątkowym oraz praw majątkowych na dobrach niematerialnych, w szczególności majątkowych praw autorskich związanych ze skonfiskowanymi utworami” (rękopisami i maszynopisami autorstwa powoda). Apelujący argumentował, że art. 10 u.u.n.o. posługuje się pojęciem mienia, którym - zgodnie z art. 44 k.c. - jest własność oraz inne prawa majątkowe. Sąd odwoławczy potwierdził, że powód w postępowaniu pierwszoinstancyjnym domagał się zapłaty utraconego zarobku,

który osiągnąłby za opublikowanie esejów oraz artykułów jego autorstwa, skonfiskowanych a następnie zniszczonych w wyniku wykonania orzeczenia o przepadku dowodów rzeczowych (maszynopisów i rękopisów). Zwrócił jednak uwagę, że nie wskazał wówczas, czy jest to odrębne roszczenie odszkodowawcze czy też okoliczność, którą należało uwzględnić przy ustaleniu równowartości skonfiskowanych przedmiotów. Sąd Rejonowy przyjął, że nie było podstaw do zasądzenia równowartości honorariów nieotrzymanych przez powoda.

Sąd Okręgowy nie miał wątpliwości, że rękopisy i maszynopisy artykułów i esejów powoda stanowiły dobra niematerialne, utwory w rozumieniu prawa autorskiego. Stwierdził, że powodowi przysługiwały do nich autorskie prawa o charakterze osobistym i o charakterze majątkowym. Prawa te poddał ocenie w oparciu o przepisy ustawy z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych (jedn. tekst: Dz. U. z 2019 r., poz. 1231 ze zm. - dalej „u.p.a.”), uznając je za właściwe z uwagi na treść art. 61 tej ustawy, nakazującego stosować jej przepisy również do praw autorskich istniejących w chwili jej wejścia w życie. Artykuł 16 u.p.a. uznał za podstawę stwierdzenia, że osobiste prawa autorskie nie mogą stanowić źródła dochodu, a ich naruszenie rodzi jedynie roszczenie autora o zadośćuczynienie. Rozważył też autorskie prawa majątkowe powoda, analizując art. 17 u.p.a. i ocenił, że nieosiągnięte przez powoda honoraria za udzielenie licencji na korzystanie z jego utworów w postaci reprodukcji ich tekstu w dostępnym publicznie miesięczniku stanowiły utracone przez niego korzyści z tytułu majątkowych praw autorskich do tych utworów. Nie zgodził się jednak z powodem, że korzyści z utworów odpowiadają wartości samych utworów, także wtedy, kiedy dochody te nie zostały osiągnięte. Uznał je za szkodę pozostającą w adekwatnym związku przyczynowo skutkowym z konfiskatą jedynych egzemplarzy nośników, na których utwory te zostały zapisane, uzasadniając zgłoszenie roszczenia odszkodowawczego, które nie mogło jednak zostać uwzględnione na podstawie art. 10 u.u.n.o.

Sąd Okręgowy zwrócił uwagę, że art. 10 u.u.n.o. upoważniał powoda do żądania zwrotu skonfiskowanych egzemplarzy utworów, a w wypadku ich zniszczenia - ich równowartości. Jednocześnie powodowi w obu wypadkach przysługiwała możliwość dochodzenia odszkodowania z tytułu utraconych korzyści

z realizacji majątkowych praw autorskich do tych utworów. Sąd uznał, że przepisy rozdzieliły roszczenie o naprawienie szkody od roszczenia o zwrot mienia lub jego równowartości, wobec czego okoliczność, iż skonfiskowane egzemplarze zostały zniszczone nie uzasadniała włączenia do ich wyceny korzyści, jakie powód mógł uzyskać z ich publikacji w miesięczniku „[...]”. Roszczenie odszkodowawcze nie mogło też zostać rozpoznane na drodze procesu cywilnego, wchodziło bowiem w zakres art. 8 ust. 1 u.u.n.o. - nie zaś art. 10 ust. 1 tej ustawy - i przekazane było do rozpoznania w postępowaniu karnym, a nie cywilnym. Pozew w części obejmującej to żądanie podlegał więc odrzuceniu, gdyż sądy obu instancji władne były merytorycznie orzekać tylko o roszczeniu powoda o zapłatę kwoty 15 000 zł z tytułu wartości skonfiskowanych i zniszczonych książek, periodyków i pozostałych przedmiotów wymienionych w protokołach z dnia 23 kwietnia 1979 r. oraz z dnia 16 sierpnia 1980 r.

Rozstrzygnięcie Sądu Rejonowego odnoszące się do tego roszczenia Sąd Okręgowy ocenił jako błędne w zakresie ustalenia wartości przedmiotów zabranych powodowi podczas przeszukań. Na podstawie uzupełniającej opinii biegłego M.D. ustalił, że przez tego biegłego na łączną kwotę 2 000 zł wycenione zostały tylko pozycje obce, scalone. Oszacowanie nie objęło natomiast maszynopisów, rękopisów, ulotek, broszur i odbitek powielaczowych. Sąd przyjął też, że w zakresie dokonanej wyceny opinia była wartościowym dowodem, a kwestionowana przez powoda wartość dwutomowego wydania dzieł Czesława Miłosa nie uzasadniała podwyższenia ustalonej kwoty.

W zakresie, w jakim materiały zabrane powodowi nie zostały poddane wycenie, Sąd Okręgowy uzupełnił postępowanie dowodowe dowodem z opinii biegłego P.P.. Na podstawie tej opinii ustalił, że ich wartość wynosi 2 150 zł i tę kwotę zasądził dodatkowo na rzecz powoda. Łączną wartość wszystkich pozycji ujętych w protokołach przeszukań określił na 4 150 zł.

Sąd odwoławczy nie uwzględnił złożonego przez powoda w postępowaniu odwoławczym wniosku o przyznanie mu odsetek od dochodzonych roszczeń, uznając go za niedopuszczalny. Zwrócił uwagę, że powód przed Sądem pierwszej instancji, a nawet w apelacji domagał się zasądzenia kwoty 15 000 zł bez odsetek.

Artykuł 383 k.p.c. wyłącza zaś co do zasady możliwość rozszerzenia w postępowaniu apelacyjnym żądania pozwu, a także możliwość wystąpienia z nowymi roszczeniami. Dopuszczalne jest tylko - razie zmiany okoliczności - żądanie zamiast pierwotnego przedmiotu sporu jego wartości lub innego przedmiotu, a w sprawach o świadczenie powtarzające się można nadto rozszerzyć żądanie pozwu o świadczenia za dalsze okresy. Nowe żądanie odsetkowe nie należy do tych wyjątków.

Powód wniósł skargę kasacyjną od wyroku Sądu Okręgowego. Zaskarżył go w zakresie odrzucenia pozwu (pkt 1 wyroku) oraz w części oddalającej jego powództwo ponad kwotę 4 150 zł (pkt 2 wyroku), a także co do orzeczenia o kosztach (pkt 3 wyroku).

W skardze opartej na obydwu podstawach z art. 398³ § 1 k.p.c. skarżący zarzucił naruszenie:

1) przepisów postępowania:

- art. 321 § 1 k.p.c. przez wyrokowanie co do przedmiotu, który nie był objęty żądaniem powoda,

- art. 199 § 1 pkt 2 k.p.c. przez przyjęcie, że powództwo o zasądzenie kwoty 60 000 zł podlegało odrzuceniu, mimo że nie było przedmiotem orzeczenia w innej sprawie,

- art. 386 § 3 k.p.c. przez nieuzasadnione uchylenie wyroku Sądu Rejonowego i odrzucenie pozwu w części dotyczącej zasądzenia kwoty 60 000 zł,

- art. 233 § 1 k.p.c. w zw. z art. 391 § 1 oraz art. 382 k.p.c. przez rażąco wadliwą ocenę dowodów polegającą na przyjęciu za podstawę ustaleń opinii nieprzydatnych do rozstrzygnięcia sprawy,

- art. 281 k.p.c. przez nieuzasadnioną odmowę wyłączenia biegłego M.D.,

- art. 381 k.p.c. w zw. z 227 k.p.c. przez nieuzasadnioną odmowę dopuszczenia dowodów wnioskowanych przez powoda,

2) prawa materialnego:

- art. 10 ust. 1 u.u.n.o. przez błędną jego wykładnię polegającą na przyjęciu, że „zwrot mienia którego przepadek lub konfiskatę orzeczono na rzecz Skarbu Państwa” nie obejmuje autorskich praw majątkowych, a samo określenie dotyczy rzeczy materialnych, zaś pojęcie „równowartość mienia” nie dotyczy wartości autorskich praw majątkowych, lecz tylko wartości utraconych przedmiotów materialnych stanowiących nośniki, na których utwory zostały zapisane,

- art. 44 k.c. w zw. z art. 10 ust. 1 u.u.n.o. przez jego niezastosowanie w wyniku przyjęcia, że autorskie prawa majątkowe nie stanowią mienia, które skonfiskowano, a następnie objęto przepadkiem na rzecz Skarbu Państwa.

We wnioskach powód domagał się uchylenia wyroku Sądu Okręgowego w Krakowie w zaskarżonej części i przekazania sprawy temu Sądowi do ponownego rozpoznania i rozstrzygnięcia o kosztach postępowania kasacyjnego.

W odpowiedzi na skargę kasacyjną powoda pozwany wniósł o jej oddalenie.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Podniesione zarzuty wymagają poszeregowania, ponieważ dotyczą dwóch różnych rozstrzygnięć Sądu Okręgowego. W pierwszej kolejności, jako dalej idące należy rozważyć zarzuty kwestionujące wystąpienie podstaw do odrzucenia pozwu w części odnoszącej się do roszczenia powoda o zasądzenie na jego rzecz kwoty 60 000 zł.

Ustawa z dnia 23 lutego 1991 r. o uznaniu za nieważne orzeczeń wydanych wobec osób represjonowanych za działalność na rzecz niepodległego bytu Państwa Polskiego miała za cel ich rehabilitację oraz zadośćuczynienie za doznane krzywdy i szkody. Jak wyjaśnił Sąd Najwyższy w uzasadnieniu uchwały siedmiu sędziów z dnia 2 lipca 1992 r., I KZP 15/92 (OSNKW 1992, nr 9-10, poz. 60), ustawa ta nie tylko zawierała przepisy dotyczące postępowania w sprawie stwierdzenia nieważności orzeczeń sądów karnych, ale także - w art. 8 - 10 - odrębne przepisy regulujące konsekwencje takiego orzeczenia w zakresie odszkodowania i zwrotu mienia objętego konfiskatą lub przepadkiem. Artykuł 8 ust. 1 u.u.n.o. w zasadzie stanowił odpowiednik art. 487 § 1 i art. 490 k.p.k., jednak rozszerzał krąg osób uprawnionych do dochodzenia odszkodowania i zadośćuczynienia w razie śmierci osoby skazanej. Artykuł 9 u.u.n.o. wprowadził

możliwość zasądzenia od Skarbu Państwa kosztów symbolicznego upamiętnienia osoby niesłusznie represjonowanej. Artykuł 10 u.u.n.o. z kolei regulował kwestię zwrotu mienia i przedmiotów objętych konfiskatą lub przepadkiem (będąc w tym zakresie odpowiednikiem przepisów art. 168 i 169 k.k.w.). Sąd Najwyższy zwrócił uwagę na poddanie w art. 8 i 9 u.u.n.o. przewidzianych w nich roszczeń rozpoznaniu w postępowaniu karnym i pominięcie analogicznego postanowienia w stosunku do roszczeń wynikających z art. 10 u.u.n.o. Pominięcie zinterpretował jako podstawę wniosku, że roszczenia z art. 10 u.u.n.o. będą dochodzone w innym trybie niż te z art. 8 i 9. Jako postępowanie właściwe do ich rozpatrzenia wskazał postępowanie cywilne, wykluczwszy wcześniej drogę postępowania karnego w oparciu o art. 487 § 1 k.p.k. albo art. 8 ust. 1 u.u.n.o., uznał bowiem, że celem art. 10 u.u.n.o. jest w pierwszej kolejności zwrot rzeczy w naturze, a jego specyfika nakazuje traktować go jako przepis szczególny w stosunku do art. 8 ust. 1 u.u.o.n. Jednym z podniesionych argumentów było odmienne określenie kręgu osób uprawnionych do dochodzenia roszczeń w przypadku śmierci osoby represjonowanej w porównywanych przepisach. Artykuł 8 ust. 1 zdanie drugie u.u.n.o. konkretyzuje osoby uprawnione do dochodzenia odszkodowania i zadośćuczynienia (małżonek, dzieci i rodzice), natomiast art. 10 tej ustawy posługuje się określeniem "osoba uprawniona", za którą Sąd Najwyższy uznał osobę represjonowaną albo jej następcę prawnego. Podkreślił też, że stosowanie art. 10 u.u.n.o. będzie wymagało wykładni dokonywanej zgodnie z przepisami prawa cywilnego materialnego np. przy określaniu stosunku tego przepisu do przepisów o rękojmi wiary publicznej ksiąg wieczystych i o zasiedzeniu czy w zakresie rozliczenia ewentualnych nakładów na rzecz, która ma być zwrócona. Już zatem w tej uchwale Sąd Najwyższy wypunktował nie tylko najistotniejsze różnice pomiędzy roszczeniami, których można dochodzić na podstawie art. 8 u.u.n.o., a objętymi szczególnym w stosunku do niego art. 10 tej ustawy, ale także zwrócił uwagę na konieczność szerszego rozważenia cywilnoprawnych skutków obowiązku zwrotu mienia na skutek odpadnięcia podstawy jego przejęcia przez Państwo. Ten kierunek wykładni zaakceptowany i rozwinięty został w orzecznictwie sądów cywilnych. W uzasadnieniu wyroku z dnia 9 marca 2004 r. (I CK 425/03, baza Lex nr 599535, por. także wyrok tego Sądu z dnia 24 lutego 2006 r., II CSK

135/05, OSNC z 2006, z. 11, poz. 192) Sąd Najwyższy opowiedział się za szerokim rozumieniem pojęcia mienia zamieszczonego w art. 10 u.u.n.o., uwzględniającym cel tego przepisu, którym było z jednej strony całościowe uregulowanie zasad rekompensaty skutków orzeczonej nieważnym wyrokiem kary przepadku lub konfiskaty mienia, a z drugiej strony - stworzenie podstawy do odzyskania mienia utraconego w wyniku przepadku, nawet wtedy, kiedy mienie to nie było wprost wymienione w orzeczeniu o przepadku, lecz jego utrata była nieodłączną konsekwencją tego orzeczenia (w obydwu orzeczeniach przedstawiona wykładnia pozwoliła objąć zakresem działania art. 10 u.u.n.o. utracone posiadanie gospodarstwa, które nie stanowiło własności osoby represjonowanej).

W konsekwencji podniesiony przez Sąd Apelacyjny argument, że roszczenie powoda o zapłatę 60 000 zł jako odszkodowawcze podlegało rozpoznaniu i zostało rozpoznane w postępowaniu karnym, nie jest uzasadniony z dwóch przyczyn. Po pierwsze - z uzasadnienia wyroku Sądu Okręgowego w Krakowie z dnia 27 września 2011 r. (III Ko 126/09) wynika, że roszczenie o odszkodowanie za zatrzymane dowody zostało przekazane na drogę procesu cywilnego po stwierdzeniu przez sąd karny swojej niewłaściwości w tym zakresie, co koresponduje z treścią postanowienia tego Sądu wydanego na rozprawie w dniu 27 września 2011 r. (k. 3). Z uzasadnienia wyroku sądu karnego wynika ponadto, że przedmiotem jego rozstrzygnięcia było tylko roszczenie o zadośćuczynienie za krzywdy związane z zatrzymaniami powoda. Zatem nie zachodziła wskazana przez Sąd Okręgowy podstawa odrzucenia pozwu, jako odnoszącego się do roszczenia osądzonego już prawomocnie w innym postępowaniu.

Nie wystąpiła także druga ze wskazanych przez Sąd Okręgowy podstaw odrzucenia pozwu - tj. niedopuszczalność drogi postępowania cywilnego do rozpoznania roszczenia o zapłatę wskazanej kwoty, nawet gdyby uznać ją za roszczenie odszkodowawcze. Jak wynika z przyjętej wykładni art. 10 u.u.n.o. jest to przepis szczególny, określający kompleksowo zakres odpowiedzialności Skarbu Państwa w przypadku stwierdzenia nieważności orzeczenia rozstrzygającego o konfiskacie lub przepadku mienia na rzecz Skarbu Państwa, a także o losie przedmiotów zatrzymanych w toku postępowania zakończonego nieważnym orzeczeniem, wskazanym w art. 1 u.u.n.o. (por. także uzasadnienie wyroku Sądu

Najwyższego z dnia 5 marca 2003 r., III CKN 952/00, baza Lex nr 78269). Oznacza to, że wszelkie roszczenia związane z utratą mienia z przyczyn wskazanych w tym przepisie podlegają rozstrzygnięciu na drodze procesu cywilnego, o ile mają cywilnoprawny charakter. Również więc zakwalifikowanie roszczenia powoda o zapłatę 60 000 zł jako roszczenia odszkodowawczego z tytułu utraty wynagrodzenia, jakie mógł uzyskać z tytułu przysługujących mu majątkowych praw autorskich do artykułów i esejów utrwalonych w zniszczonych maszynopisach i rękopisach nie uzasadniało odrzucenia w tym zakresie pozwu, lecz wymagało merytorycznego rozstrzygnięcia o tym roszczeniu. Skarżący ma więc rację co do naruszenia przez Sąd Okręgowy art. 199 § 1 pkt 2 k.p.c. i art. 386 § 3 k.p.c.

W rozpatrywanej sprawie doszło do zatrzymania dowodów rzeczowych, odebranych powodowi w czasie przeszukań, a następnie do orzeczenia ich przepadku i zniszczenia. Ponieważ były to jedyne, oryginalne egzemplarze utworów utrwalonych na papierowym nośniku, ich zniszczenie spowodowało nie tylko utratę egzemplarza utworu i naruszyło autorskie prawa osobiste, ale także pozbawiło autora możliwości realizowania praw majątkowych do utworów, które przestały istnieć w formie umożliwiającej ich wykorzystanie. Te skutki dostrzegł Sąd Okręgowy przy analizie zasadności stanowiska powoda, stwierdził jednak, że zniszczenie nośnika nie powoduje wygaśnięcia praw autorskich, a utratę możliwości realizowania przez powoda autorskich praw majątkowych rozpatrzył w kategoriach roszczeń odszkodowawczych, których zaspokojenia powód mógł dochodzić i dochodził przed sądem karnym. Stanowiska tego nie można uznać za prawidłowe. Z uwagi na to, że art. 10 ust. 1 u.u.n.o. stanowi przepis szczególny w stosunku do art. 8 u.u.n.o., nie ma możliwości rozpatrywania roszczeń odszkodowawczych z tytułu utraty mienia objętego karą konfiskaty lub przepadku albo przedmiotów zatrzymanych w toku postępowania na innej drodze niż droga procesu cywilnego. Mając na uwadze cel ustawy przyjmuje się, że interpretacja pojęcia mienia użytego w art. 10 ust. 1 u.u.n.o. powinna uwzględniać treść art. 44 k.c., który nie ogranicza tego pojęcia do prawa własności lecz obejmuje nim także inne prawa majątkowe. Powinna też uwzględniać mienie, które nie zostało wprost wymienione w postanowieniu orzekającym przepadek, jednak w wyniku wykonania orzeczenia również dotknięte zostało analogicznym skutkiem, to znaczy niemożliwe

stało się korzystanie z niego. Takie konsekwencje dotknęły przysługujące powodowi majątkowe prawa autorskie do odebranych mu, objętych przepadkiem i zniszczonych rękopisów i maszynopisów, stanowiących jedyne istniejące egzemplarze jego prac publicystycznych i literackich.

W rezultacie za uzasadnione należało uznać także zarzuty materialnoprawne zgłoszone w skardze kasacyjnej, dotyczące błędnej wykładni art. 10 ust. 1 u.u.n.o. i niezastosowania tego przepisu w zw. z art. 44 k.c. do majątkowych praw autorskich powoda.

Nie jest natomiast uzasadniony zarzut wyjścia przez Sąd Okręgowy ponad żądanie pozwu przez poddanie ocenie żądania powoda o zapłatę 60 000 zł jako roszczenia odszkodowawczego. Powód formułował swoje żądanie w sposób zmienny, jednak to rzeczą Sądu było dokonać subsumpcji ustalonego stanu faktycznego, dobierając właściwe przepisy prawa. Stałym elementem twierdzeń powoda było bowiem to, że za odebrane mu utwory otrzymałby wynagrodzenie, ponieważ były przewidziane do publikacji w wydawanym w P. czasopiśmie [...] oraz że tę wartość majątkową Sąd powinien uwzględnić orzekając o zwrocie równowartości utraconego mienia, realizacja majątkowych praw autorskich stała się bowiem niemożliwa po zniszczeniu jedynych oryginalnych egzemplarzy utworów.

Przechodząc do drugiej części zarzutów, odnoszących się do zaniżenia wyceny egzemplarzy utraconych publikacji zwartych oraz rękopisów i maszynopisów należy zwrócić uwagę na ograniczenia w zakresie zarzutów, jakie mogą zostać sformułowane w skardze kasacyjnej. W art. 398³ § 3 k.p.c. ustawodawca wprowadził zakaz zgłoszenia w skardze kasacyjnej zarzutów dotyczących ustalenia faktów lub oceny dowodów. W konsekwencji nie może być wzięty pod uwagę zarzut naruszenia art. 233 § 1 w zw. z art. 391 § 1 i art. 382 k.p.c. przy ocenie wartości dowodowej biegłego M.D.. Orzeczenia wskazywane przez skarżącego w uzasadnieniu tego zarzutu nie uwzględniają zmiany dokonanej ustawą z dnia 22 grudnia 2004 r. o zmianie ustawy - Kodeks postępowania cywilnego oraz ustawy - Prawo o ustroju sądów powszechnych (Dz.U. Nr 13, poz. 98), która wprowadziła m.in. powołany art. 398³ § 3 k.p.c. W aktualnym stanie prawnym postawienie w skardze kasacyjnej zarzutu naruszenia art. 233 § 1 k.p.c. nie jest dopuszczalne.

Nie może także zostać uwzględniony zarzut naruszenia art. 281 k.p.c. Pozwany ma rację, że zarzut ten wymagał powiązania z art. 391 § 1 k.p.c., a także z odpowiednim przepisem wskazującym przesłanki wyłączenia sędziego, do których odsyła art. 281 k.p.c., czego powód nie uczynił. Ponadto wskazane przez skarżącego zarzuty w stosunku do biegłego oparte zostały na argumentach podważających przeprowadzoną przez Sąd Okręgowy ocenę dowodów, w której mieści się też ocena kompetencji biegłego. Badanie tego zarzutu naruszyłoby więc zakaz z art. 398³ § 3 k.p.c.

Ze wskazanych wyżej przyczyn nieuzasadniony jest także zarzut naruszenia przez Sąd Okręgowy art. 381 w zw. z art. 227 k.p.c. przez nieuwzględnienie wniosku powoda o przeprowadzenie dowodu z opinii innego biegłego niż biegły M.D.. Skoro nie zachodzi możliwość dokonania oceny, czy opinia tego biegłego była wartościowa i stanowiła wiarygodny materiał dowodowy, to nie sposób znaleźć argumentu uzasadniającego potrzebę przeprowadzenia dowodu z opinii innego biegłego w celu oszacowania wydawnictw zwartych, których wartość oceniał biegły M.D. i przyjął za prawidłową Sąd Okręgowy.

Z przytoczonych względów zaskarżony wyrok został uchylony przez Sąd Najwyższy jedynie w części uchylającej wyrok Sądu Rejonowego co do oddalenia powództwa o zapłatę kwoty 60 000 zł i odrzucającej w tym zakresie pozew oraz w zakresie orzekającym o kosztach procesu. W tej części wyrok podlega ponownemu rozpoznaniu przez Sąd Okręgowy w Krakowie na podstawie art. 398¹⁵ § 1 k.p.c.

W pozostałym zakresie, tj. w zakresie oddalonej apelacji od roszczenia o zapłatę kwoty 10 850 zł, skarga kasacyjna została oddalona na podstawie art. 398¹⁴ k.p.c. Orzeczenie o kosztach postępowania kasacyjnego wynika z treści art. 398²¹ w zw. z art. 391 § 1 i art. 108 § 2 k.p.c.

as]

jw